

DOI: <https://doi.org/10.28925/3041-1505.2026.78>

УДК 351.85]130.02(477):008

Карпов Віктор Васильович,

доктор історичних наук, завідувач кафедри дизайну
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0002-3446-9187

v.karpov@kubg.edu.ua

Karpov Viktor Vasilyevich,

Doctor of Historical Sciences, Head
of the Department of Design

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
Kyiv, Ukraine

ORCID ID: 0000-0002-3446-9187

v.karpov@kubg.edu.ua

КОНЦЕПТ ІДЕНТИЧНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ У ЙОГО ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ

THE CONCEPT OF IDENTITY OF THE NATIONAL CULTURAL SPACE OF UKRAINE IN ITS GLOBAL DIMENSION

Анотація. Розглядається питання формування ідентичності національного культурного простору та його трансформації під впливом глобалізаційних процесів, цифровізації, міжкультурної комунікації та сучасних соціокультурних викликів. Проаналізовано роль культурної пам'яті, історичної спадщини, мистецтва, мови й символічних практик у процесах конструювання

національної ідентичності. Акцентовано увагу на тому, що в умовах глобального культурного обміну національний культурний простір постає не лише як територія збереження традицій, але і як динамічна система, здатна до адаптації, переосмислення та інтеграції нових культурних моделей.

У глобальному вимірі концепт ідентичності національного культурного простору трансформується у концепт надідентичності, що формується на основі синтезу локальних і загальноцивілізаційних цінностей. Надідентичність визначається як найвищий рівень національної самосвідомості, який інтегрує культурну різноманітність, забезпечує національну згуртованість, самобутність та стійкість культурної системи в умовах глобальних трансформацій. Водночас вона не заперечує локальні культурні особливості, а сприяє їх взаємодії та репрезентації у світовому культурному просторі.

Особливу увагу приділено ролі мистецтва та культурних практик як інструментів формування колективної ідентичності, консолідації суспільства та збереження національних смислів. Визначено, що сучасний культурний простір функціонує як багаторівнева система комунікації, у межах якої відбувається постійне співвідношення між традицією та інновацією, локальним і глобальним, національним та транснаціональним. Зроблено висновок, що формування надідентичності є важливим чинником культурної безпеки та репрезентації держави у глобальному гуманітарному середовищі.

Ключові слова: ідентичність, надідентичність, Україна, національний культурний простір, цивілізація.

Abstract. The article examines the issue of the formation of the identity of the national cultural space and its transformation under the influence of globalization processes, digitalization,

intercultural communication, and contemporary socio-cultural challenges. The role of cultural memory, historical heritage, art, language, and symbolic practices in the processes of constructing national identity is analyzed. Particular attention is paid to the fact that, in the context of global cultural exchange, the national cultural space appears not only as a sphere for preserving traditions but also as a dynamic system capable of adaptation, reinterpretation, and integration of new cultural models.

In the global dimension, the concept of the identity of the national cultural space is transformed into the concept of supra-identity, which is formed on the basis of the synthesis of local and universal civilizational values. Supra-identity is defined as the highest level of national self-awareness that integrates cultural diversity and ensures national cohesion, authenticity, and the resilience of the cultural system in the context of global transformations. At the same time, it does not deny local cultural characteristics but promotes their interaction and representation within the global cultural space.

Special attention is devoted to the role of art and cultural practices as instruments for shaping collective identity, consolidating society, and preserving national meanings. It is determined that the contemporary cultural space functions as a multi-level communication system within which a constant correlation occurs between tradition and innovation, the local and the global, the national and the transnational. It is concluded that the formation of supra-identity is an important factor in cultural security and in the representation of the state within the global humanitarian environment.

Keywords: identity, supra-identity, Ukraine, national cultural space, civilization.

Актуальність теми дослідження. Дискурс ідентичності

суспільства виникає із здобуттям незалежності Української держави та перспективами її розвитку як окремішнього суб'єкту світової політики. На час здобуття незалежності існуюча модель ідентичності «новой общности людей – советского народа» і відповідно людини радянського типу зазнала свого краху. На порядок денний суспільного життя постало питання ідентичності ментально та історично складного пострадянського суспільства у якому вже не домінували, але інерційно існували радянські ідеологеми, проте відроджувалися українські контенти, зароджувалася суміш нового значення на основі ідей вільного світу, яке ще потрібно було досягнути.

Мета статті полягає у дослідженні процесів формування і трансформації ідентичності національного культурного простору в умовах глобалізації та визначенні ролі надідентичності у збереженні культурної самобутності й національної згуртованості.

Виклад основного матеріалу. Концепція надідентичності набула особливої актуальності в українській культурології та філософії у період національного відродження та відновлення незалежності. Необхідність подолання наслідків культурної політики радянського періоду, результатом якої стало русифікація та зміна етнічного складу цілих регіонів України, а особливо Сходу, Криму і Півдня, їх культурна відмінність від українського культурного простору обумовила та стимулювала пошук універсальної об'єднуючої ідеї та формування єдиної політичної нації на тлі культурного плюралізму та зовнішнього впливу. В умовах тривалого існування під владою різних імперій, українці сформували субетнічні та регіональні ідентичності, які інколи вступали у протиріччя. Надідентичність пропонує рамку для їхнього гармонійного співіснування.

В українській культурології створено умови до появи дискурсу надідентичності як вищого, інтегративного рівня ідентичності. Надідентичність – це потужна ідея, що описує найвищий рівень національної самосвідомості, який інтегрує культурну різноманітність і забезпечує національну згуртованість та самобутність.

Концепт ідентичності національного культурного простору України у його глобальному вимірі представляється у форматі наративу надідентичності. Надідентичність виявляється глибинним чинником формування національної самосвідомості та вибору цивілізаційного вектору розвитку суспільства. Методологічно концепт спирається на порівняльно-теоретичний аналіз теоретичних положень про уявні спільноти Б. Андерсона, соціальної ідентичності Г. Тежфела та Д. Тернера, концепції безпекової спільноти К. Дойча, цивілізаційного аналізу С. Гантінгтона, Ф. Бродяє, О. Рафальського, моделювання ідентичності культурного простору О. Гриценка, О. Кравченка, що виступили евристичним джерелом для подальшого осмислення концепту інтегрованих ідентичностей.

Науковці почали активно досліджувати витоки національної ідентичності знаходячи її джерела в історії та культурі. Проблему цивілізаційної ідентичності українства, історії її еволюції та сучасний контент досліджував науковий колектив, який очолював О. Рафальський [20], шлях становлення української ідентичності перебуває у полі уваги вчених Грицака Я. і Комарова О. [7], феномен і засади української ідентичності досліджував Степико М. Т. [19].

Моделі культурного простору та проблему ідентичності його елементів студіював Гриценко О.А. [8], концептуальні моделі ідентифікації національного

культурного простору України в сучасному публічному інтелектуальному дискурсі конструював Кравченко О. В. [13;14], який визначив національний культурний простір як ідентифікаційну модель.

Поруч із пошуком концептуальних підходів до конструювання моделі ідентичності досліджуються окремі аспекти. Зокрема, теоретико-методологічні аспекти релігійної ідентичності у площині соціокультурних викликів студіювала Якуніна К. [22], український контекст регіональної ідентичності вивчає Нагорна Л.П. [17], українську історичну ідентичність у загальноєвропейському контексті та взаємозв'язок історичної пам'яті та національної ідентичності досліджують Мартинов А. [16], Зерній Ю. [9] соціокультурну ідентичність як чинник підвищення ефективності політичного управління розглядає Малінін В.В. [15], роль культурного простору у процесі становлення української політичної нації дослідила Злобіна Т.Г. [10], значення мови у формуванні національної ідентичності вивчає Казакевич О. [11].

Особливо актуальним питання ідентичності постало із початком війни. Війна виявляється глибинним чинником формування національної самосвідомості. На думку Юлії Вацик в українському контексті війна виступає активним і видимим конструктором колективного досвіду, який формує національну ідентичність [4]. Українська мовна ідентичність під час повномасштабного російського вторгнення досліджена Сікорською В. та Дідур Л. [18]. Національна та громадянська ідентичності, історична ідентичність в Україні в умовах російсько-української війни вивчається Поліщук Ю., Кидонь В. [12]. Концепт ідентичності українства в умовах соціокультурних трансформацій та загрози національній безпеці в гуманітарній сфері висловила Бевз Т. А. [1].

Базові поняття та український контекст конструювання національної ідентичності розглянули Бевза Б., Гінкул А. [3]. Вчені Вerezомська С. Ж., Каюн В. О., Голубчик Г. Д. [5] дослідили роль культурної спадщини в процесі конструювання національної ідентичності українців. Проблему співвідношення та взаємодії національної ідентичності і громадянського суспільства розглянули Бистрицький Є., Білий О., Зимовець Р., Кобець Р., Лозниця С., Пролеєв С. [3]. Концептуальні засади формування ідентичності національного культурного простору в умовах незалежності України розглядає Хлібосолов І. [21].

Підсумовуючим актом у дискурсі національної ідентичності постало прийняття постанови Кабінету міністрів України «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року», яка закріпила концепт існування в українському суспільстві національної та громадянської ідентичностей, що створює умови для виникнення як протиріч в суспільстві, так і їх взаємодії та синтезу і формування нової ідентичності базованої на розумінні і підтримці незалежності української держави на принципах надідентичності.

В українському контексті сучасного історичного процесу у прогнозуванні розвитку національного культурного простору визначальним є поява дискурсу надідентичності як вищого, інтегративного рівня ідентичності. Теорія надідентичності в українській культурології та суміжних західних школах є синтезом ідей із різних філософських, соціологічних та історичних напрямків, потужним інтелектуальним конструктом, що поєднує українську потребу в самоствердженні із західними аналітичними моделями соціальної інтеграції та цивілізаційного аналізу.

Надідентичність – це глибинна культурна програма, яка формує довготривалу, стійку, об'єднану цивілізаційну спільноту, забезпечуючи її внутрішню згуртованість та відмінність від інших цивілізацій. Основою такої програми слугують концепти глобального громадянства, глобальних культурних практик та співіснування наднаціонального та національного, глобального і регіонального (локального, глокального) вимірів культурної взаємодії.

Висновки. Підсумовуючи, слід сказати, що надідентичність у широкому культурологічному сенсі відіграє критично важливу роль у формуванні та збереженні цивілізаційних спільнот. Якщо національна ідентичність формує націю-державу, то надідентичність формує цивілізаційний простір – групу націй, об'єднаних спільними фундаментальними цінностями, історичними архетипами та світоглядними матрицями. У контексті цивілізаційного підходу, наприклад, у концепціях Фернана Броделя, Освальда Шпенглера чи Самюеля Хантінгтона, надідентичність є ментальним та ціннісним каркасом, який забезпечує історичну тяглість і внутрішню солідарність великих культурних регіонів.

Надідентичність виступає ядром цивілізаційної стійкості утворюючи спільну філософську, релігійну та етичну основу для різних народів і культур у межах однієї цивілізації, наприклад, Християнство та Римське право для Західної цивілізації, або Конфуціанство для Східноазійської. Вона служить фундаментом спільної свідомості, що дозволяє цим народам розуміти та передбачати дії одне одного, а також фактором, який забезпечує цивілізаційну стійкість.

Спільна свідомість в своїй базисній основі має історичну пам'ять та народні міфи, традиції і повір'я. Вона створює універсальні історичні міфи та символи, які є значущими

для всіх учасників цивілізації. Ці міфи формують спільну своєрідну «глибинну історію», або спільне історичне культурне поле, що допомагає цивілізації ідентифікувати себе як єдине ціле перед іншими цивілізаціями. Завдяки надідентичності цивілізація здатна пережити розпад імперій, зміну політичних систем та внутрішні конфлікти. Базові надідентичні цінності залишаються сталими, дозволяючи культурі відроджуватися на тому ж фундаменті спільної свідомості.

Спільна свідомість надідентичності утворює сталі культурні форми, що розуміються як цивілізаційні коди і діють у якості регуляторів внутрішніх і зовнішніх відносин. Вона чітко визначає цивілізаційні кордони. Ті, хто поділяє ключові цінності надідентичності входять до її цивілізаційного простору незалежно від їхньої національності чи мови. Це полегшує торгівлю, обмін знаннями та політичні союзи всередині цивілізаційного простору.

До важливої функції надідентичності відносяться інтеграція та культурна взаємодія народів, їх асиміляція. Надідентичність встановлює критерії приналежності. Вона визначає, як нові народи чи суспільства можуть бути інтегровані в цивілізацію через прийняття ключових цінностей, та як відбувається культурна асиміляція. В процесі культурної взаємодії відбувається масштабування національних та локальних цінностей до універсального рівня. Наприклад, ідеї демократії, прав людини, приватної власності у Західній цивілізації є саме такими надідентичними, загальноприйнятими нормами.

Надідентичність є умовою сталого розвитку цивілізації та надає їй сенсу існування та визначає напрямок руху. Вона відображає цивілізаційну місію через поширення власних цінностей, релігії, політичної системи чи культурного

впливу, або уявлення про те, яку роль ця спільнота має відігравати у світі. Основою культурної експансії є моральний капітал надідентичності як-то підтримка та сприяння розвитку суміжних культурних просторів посередництвом реалізації великих інфраструктурних проектів, освоєння нових територій чи ресурсів, а також надання допомоги у довготривалій війні за незалежність.

Таким чином, надідентичність – це глибинна культурна програма, яка формує довготривалу, стійку, об'єднану цивілізаційну спільноту, забезпечуючи її внутрішню згуртованість та відмінність від інших цивілізацій. Основою такої програми слугують концепти глобального громадянства, глобальних культурних практик та співіснування наднаціонального та національного, глобального і регіонального (локального, глокального) вимірів культурної взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Вацик Ю.Р. Війна як структурний елемент національної ідентичності: досвід України та Японії. Культурологічний альманах. Вип. 3 (15), 2025. С. 137-143.
2. Бевз Т. А. Концепт ідентичності українства в умовах соціокультурних трансформацій: загрози національній безпеці в гуманітарній сфері (історіографія проблеми). Українознавство. 2020. № 3 (76). С. 178–200.
3. Боярська О.А., Поплавський О.О. Цивілізаційна парадигма С. Хатінгтона та сучасна «лінія розлому» України. Політологічний вісник, 2015. № 79. С.301-311.
4. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм XV-XVIII ст. Том 1. Структура повсякденності: можливе і неможливе. Перекл. Григорій Філіпчук. Київ: Основи. 2014. С.32, 137.
5. Вerezom'ska S. Zh., Kaion V. O., Golubchik G. D.

Роль культурної спадщини в процесі конструювання національної ідентичності українців. Вісник науки та освіти. 2024. Вип. 10 (28). С. 1387–1404.

6. Гібернау М. Ідентичність націй. Київ: Темпора, 2012. 303 с.

7. Грицак Я., Комаров О. Шлях становлення української ідентичності. Запоріжжя: Платформа спільних дій, 2021. 35 с.

8. Гриценко О.А. Моделі культурного простору та проблема ідентичності його елементів. Культурологічна думка. 2019. № 15. С. 66-82.

9. Зерній Ю. Взаємозв'язок історичної пам'яті та національної ідентичності. Політичний менеджмент, 2008. № 5. С. 104 – 115.

10. Злобіна Т.Г. Роль культурного простору у процесі становлення української політичної нації: дис. ... канд. філос. наук: 21.03.01; Нац. ін-т стратег. дослідж. К., 2009. 218 с.

11. Казакевич О. Роль мови у формуванні національної ідентичності. Наукові записки Національного університету «Острозька академія», 2017. Серія «Культурологія». Вип. 18. С. 77-79.

12. Кидонь В. Історична ідентичність в умовах російсько-української війни. URL: <https://surl.li/ivxbkk>

13. Кравченко О. В. Концептуальні моделі ідентифікації національного культурного простору України в сучасному публічному інтелектуальному дискурсі. Культура України. 2014. Вип. 47. С. 13–25.

14. Кравченко О.В. Національний культурний простір як ідентифікаційна модель. Вісник Харківської державної академії культури, 2010. № 31. С. 4 - 11.

15. Малінін В.В. Соціокультурна ідентичність як чинник підвищення ефективності політичного управління.

Актуальні проблеми політики, 2013. Вип.48. С. 258-267.

16. Мартинов А. Українська історична ідентичність у загальноєвропейському контексті: спільні риси та особливості. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2012. Випуск 21. С. 314–331.

17. Нагорна Л.П. Регіональна ідентичність: український контекст. К.: ІПіЕНД імені І.Ф.Кураса НАН України, 2008. 405 с.

18. Сікорська В., Дідур Л. Українська мовна ідентичність під час повномасштабного вторгнення рф. Причорноморські філологічні студії, 2023. №2. С. 42-51.

19. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. К. : НІСД, 2011. 336 с.

20. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.

21. Хлібосолов І.О. Дискурс національного культурного простору в академічному ландшафті. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. 2025. № 51. С. 387-393.

22. Якуніна К. Теоретико-методологічні аспекти дослідження релігійної ідентичності у площині соціокультурних викликів. Соціокультурні виклики сучасності: потреба у теоретичному осмисленні: колективна монографія. Острог. Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022. С. 154-195.

References:

1. Vatsyk, Yu. R. (2025). Viina yak strukturnyi element natsionalnoi identychnosti: dosvid Ukrainy ta Yaponii [War as a Structural Element of National Identity: The Experience of Ukraine and Japan]. Kulturolohichniy almanakh, 3(15), 137–143.

2. Bevz, T. A. (2020). Kontsept identychnosti ukrainstva v umovakh sotsiokulturnykh transformatsii: zahrozy natsionalnii bezpetsi v humanitarnii sferi (istoriografiiia problemy) [The Concept of Ukrainian Identity in the Conditions of Socio-Cultural Transformations: Threats to National Security in the Humanitarian Sphere (Historiography of the Problem)]. *Ukrainoznavstvo*, 3(76), 178–200.
3. Boiarska, O. A., & Poplavskyi, O. O. (2015). Tsyvilizatsiina paradyhma S. Khatynhtona ta suchasna “liniia rozlomu” Ukrainy [S. Huntington’s Civilizational Paradigm and the Modern “Fault Line” of Ukraine]. *Politolohichni visnyk*, 79, 301–311.
4. Brodel, F. (2014). Materialna tsyvilizatsiia, ekonomika i kapitalizm XV–XVIII st. Tom 1. Struktura povsiakdennosti: mozhlyve i nemozhlyve [Material Civilization, Economy and Capitalism, 15th–18th Centuries. Vol. 1. The Structures of Everyday Life: The Possible and the Impossible]. (H. Filipchuk, Trans.). Kyiv: Osnovy.
5. Verezomska, S. Zh., Kaiun, V. O., & Holubchyk, H. D. (2024). Rol kulturnoi spadshchyny v protsesi konstruiuvannia natsionalnoi identychnosti ukrainsiv [The Role of Cultural Heritage in the Process of Constructing the National Identity of Ukrainians]. *Visnyk nauky ta osvity*, 10(28), 1387–1404.
6. Gibernau, M. (2012). Identychnist natsii [The Identity of Nations]. Kyiv: Tempora.
7. Hrytsak, Ya., & Komarov, O. (2021). Shliakh stanovlennia ukrainskoi identychnosti [The Path of Formation of Ukrainian Identity]. Zaporizhzhia: Platforma spilnykh dii.
8. Hrytsenko, O. A. (2019). Modeli kulturnoho prostoru ta problema identychnosti yoho elementiv [Models of Cultural Space and the Problem of Identity of Its Elements]. *Kulturolohichna dumka*, 15, 66–82.
9. Zernii, Yu. (2008). Vzaiemozviazok istorychnoi pamiaty

ta natsionalnoi identychnosti [Interrelation of Historical Memory and National Identity]. Politychnyi menedzhment, 5, 104–115.

10. Zlobina, T. H. (2009). Rol kulturnoho prostoru u protsesi stanovlennia ukrainskoi politychnoi natsii [The Role of Cultural Space in the Process of Formation of the Ukrainian Political Nation] (Candidate's thesis). Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzen, Kyiv.

11. Kazakevych, O. (2017). Rol movy u formuvanni natsionalnoi identychnosti [The Role of Language in the Formation of National Identity]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia "Kulturolohiia", 18, 77–79.

12. Kydon, V. Istorychna identychnist v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Historical Identity in the Conditions of the Russian-Ukrainian War]. Retrieved from: <https://surl.li/ivxbkk>

13. Kravchenko, O. V. (2014). Kontseptualni modeli identyfikatsii natsionalnoho kulturnoho prostoru Ukrainy v suchasnomu publichnomu intelektualnomu dyskursi [Conceptual Models of Identification of the National Cultural Space of Ukraine in Contemporary Public Intellectual Discourse]. Kultura Ukrainy, 47, 13–25.

14. Kravchenko, O. V. (2010). Natsionalnyi kulturnyi prostir yak identyfikatsiina model [National Cultural Space as an Identification Model]. Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury, 31, 4–11.

15. Malinin, V. V. (2013). Sotsiokulturna identychnist yak chynnyk pidvyshchennia efektyvnosti politychnoho upravlinnia [Sociocultural Identity as a Factor in Increasing the Effectiveness of Political Governance]. Aktualni problemy polityky, 48, 258–267.

16. Martynov, A. (2012). Ukrainska istorychna identychnist u zahalnoievropeiskomu konteksti: spilni rysy ta osoblyvosti

[Ukrainian Historical Identity in the Pan-European Context: Common Features and Peculiarities]. *Mizhnarodni zviazky Ukrainy: naukovi poshuky i znakhidky*, 21, 314–331.

17. Nahorna, L. P. (2008). *Rehionalna identychnist: ukrainskyi kontekst* [Regional Identity: Ukrainian Context]. Kyiv: IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy.

18. Sikorska, V., & Didur, L. (2023). *Ukrainska movna identychnist pid chas povnomasshtabnoho vtorhnennia rf* [Ukrainian Linguistic Identity During the Full-Scale Invasion of the Russian Federation]. *Prychornomorski filolohichni studii*, 2, 42–51.

19. Stepyko, M. T. (2011). *Ukrainska identychnist: fenomen i zasady formuvannia* [Ukrainian Identity: Phenomenon and Principles of Formation]. Kyiv: NISD.

20. Rafalskyi, O., Kalakura, Ya., Kalakura, O., & Yurii, M. (2022). *Tsyvilizatsiina identychnist ukrainstva: istoriia i suchasnist* [Civilizational Identity of Ukrainians: History and Modernity]. Kyiv: IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy.

21. Khlibosolov, I. O. (2025). *Dyskurs natsionalnoho kulturnoho prostoru v akademichnomu landshafti* [Discourse of the National Cultural Space in the Academic Landscape]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku*, 51, 387–393.

22. Yakunina, K. (2022). *Teoretyko-metodolohichni aspekty doslidzhennia relihiinoi identychnosti u ploshchyni sotsiokulturnykh vyklykiv* [Theoretical and Methodological Aspects of the Study of Religious Identity in the Context of Sociocultural Challenges]. In *Sotsiokulturni vyklyky suchasnosti: potreba u teoretychnomu osmyslenni* [Sociocultural Challenges of Modernity: The Need for Theoretical Understanding] (pp. 154–195). Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”.